

מה המקום של הכעס?

ברכות ז, א

מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, שנאמר פני ילכו והניחותי לך, א"ל הקב"ה למשה המתן עד שיעברו פנים של זעם "ואניח לך".

הורנו, שכל המדות שחקק השי"ת בטבע האדם ונפשו, אין בהם אחת שתהי' רעה בהחלט, עד שהיתה טובה לנפש בהיותה נעדרת. כי הפועל הטוב פעל הכל לטוב, רק צריך שישתמש בכל אחת כשעתה וכמדתה. מזה יצא שאין לדחוק, אפי' המדה הרעה, יותר מדאי, באופן שלא לתן לה שום מקום. כ"א מקומה המצומצם ראוי לתן לה, ולהשתדל לתקנה. ע"כ בשעת כעסו אין מרצין לו לאדם, שהאדם השלם ג"כ אפשר שיכעוס. ע"כ צריכה מדת הכעס להמצא, וראוי להרצות מיד, אבל לאמר שלא יהי' אל הכעס שום מקום, מורה כאילו כח נברא בנפש להרע, זה לא ניתן להאמר, (ודברי החסיד במס"י פ' י"א, שכתב שמעלת הנקי המעולה היא שלא יעשה הכעס מעולם רושם בו כלל, צ"ע לע"ד). ומכוון כפי מדת השלמות הראוי להאדם המעלה, יסוד המנהיג העליון ית' בהנהגתו הכללית, שישנם כוחות שתכליתם דומה בכלל הבריאה כתכלית הכעס באדם. ואם שאפשר לכובשם ע"י תפילת צדיקים וזכיות, אבל ראוי להניח להם איזה מקום, כי מעשה ד' הכל נברא לתכלית טוב. ע"כ אמר המתן עד שיעברו פנים של זעם, ויפעלו פעולתם באיזה ערך עכ"פ, כי לא לריק נמצאו, ואניח לך. ובהיות המקום הניתן לכעס בהתעוררות האדם המעולה הוא מעט מן המעט, כמו כן ההנחה בהנהגה הכוללת מצד עצמה, בהיותה מתנהגת כראוי בלא יתרון קלקולים אינם טבעיים, היא ג"כ רק חלק מועט וקטן, מכונה בערך רגע, "כי רגע באפו", וחסד אל כל היום. והנה בנוהג שבעולם, האדם השלם ראוי לו להשתמש בכעסו רק בזמן הראוי לזה מאד, שזהו מעט במציאות. וכן בהנהגה העליונה, הכוחות המוכנים להרע, שהם לאותו התכלית עצמו שעליו נבנה יסוד הכעס באדם, הם מעט מן המעט נגד הכוחות וסיבות הטובות, כמו שהארץ הרמב"ם ע"ז במו"נ ח"ג שהרע הוא המעט מן המעט והמציאות בכללו הוא טוב. וחז"ל הוסיפו שגם המועט ההוא הוא לתכלית טוב. וקראוהו רגע שהקב"ה כועס בה. והנה מי שהוא חכם גדול, אם הי' חסיד, ישתמש בחכמתו איך להיטיב ולהרבות פעולות הכוחות הטובים. אמנם אם יהי' איש רשע שנפשו איוטה רע, יועיל בחכמתו להרע ולהרחיב חוג הכוחות הרעים, ובלעם הרשע הוא דמות הדעת המשולל מתכלית מוסרי, כ"א כולו פונה להרע, הוא בהיותו יודע ומשקיף על המציאות כולו, ויודע ג"כ ההכנות שיש בו להרע, השתדל להרחיב הענינים הרעים, וזהו לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה. אמנם אם הי' אז מצב ישראל לפי הדרך הרגיל, אז הי' יכול להשתמש בחכמתו להשחית מאד, אבל הנהגת דור המדבר שהיתה באור פני מלך עליון ית', בניסים ונפלאות וגילוי שכונה, לא הי' יכול להשתמש בכוחות הרע שבמציאות להרע להם. ע"כ בקש דרכים רחוקים להשחית תחילה המצב המוסרי ע"י בנות מואב. ויפה המליצו חז"ל שכל אותן הימים לא זעם ד', שלא מצאה ידיו של אותו רשע למצא כח רע שיכול לפגע בישראל אז לפי מצבם הנעלה. והנה סבות הרעות שבעולם שחלות על המין האנושי כבר ביאר הרמב"ם שעקרם המה מסבת שיטוף החומר בתאות רעות, שמזה מתהוים החללים, והם ג"כ סבת הבורות ועניות הדעת ורוב הרעות. והנה בע"ח שאין להם דעת מתנהגים ע"פ דרך הטבע ומצולים מאלה הרעות ע"פ הרוב, אבל האדם מפני שיש לו דעת אין הטבע עוזרו, כי הוא ראוי להנהיג עצמו עפ"י דעתו הנכונה. והנה בבע"ח מצינו אלה שתי החזיונות בתרנגול, הוא מצויין בדעת, שע"ז אנו מברכים: "שנתן לשכוי בינה להבחין בין יום לבין לילה" ועם זה הוא משותף בתאוה ונותן לנשים חילו. ע"כ ציירו מקור הרעות שיוצאות ממי שיש לו כשרון דעת והוא משים עצמו כבהמה בהנהגתו וע"ז הוא אובד הודו וכחו החמרי והמוסרי. [] כי חוורא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא, הוא נוטה הרבה לצד התאוה שבו ולא לצד הדעת, ומשותף בה עד שאובד הודו, וחיוורא כרבלתא בלא שורייקי סומקי, מזה תולדנה הרעות, והכוחות הכלליים מתחלשים, ע"י הנהגה המקולקלת, וע"ז באים רעות חומריות ומוסריות. ויש עוד מקור לרעות מצד השכל המשובש שלא השלים חוקו, שמהם תולדנה המלחמות הכוללות הממיתות, וזהו בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחים כתריהן בראשיהם ומשתחווים לחמה, שיבוש הדעות השולט בעולם הוא גורם כל הרעות המוסריות הכלליות והחמרות, כמו שביאר הרמב"ם. ע"כ כשתמלא הארץ דעה את ד' אז "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי". ובהשגת האמת יתבטלו ג"כ המלחמות ותחדלנה הרעות היוצאות מהם.